

Factores modelo xeométricos descritibles e non descritibles para a constitución semántica de expresións idiomáticas e perspectivas de elaboración dun dicionario idiomático monolingüe e bilingüe galego¹

Hans Schemann²

Universidade do Minho (Braga)

Este estudo analiza a característica xeométrica das estruturas semánticas (en 2.1 e 1) e os sinónimos constituídos por diferentes factores, mediante sinónimos idiomáticos e os equivalentes idénticos que se obteñen noutra lingua. Na parte final deste traballo sácanse algunhas conclusións de grande utilidade para a elaboración de dicionarios idiomáticos galegos monolingües e bilingües.

Palabras clave: factores xeométricos, expresións idiomáticas, equivalentes idiomáticos, dicionarios idiomáticos.

This study analyses the geometrical characteristics of semantic structures (in section 2.1 and 1) and the synonyms made up of several elements by means of idiomatic synonyms and their identical equivalents in another language. At the end of this paper we reach some useful conclusions for the making of Galician monolingual and bilingual idiomatic dictionaries.

Key words: geometrical factors, idioms, idiomatic equivalents, idiomatic dictionaries.

A parte central deste traballo (2) ocúpase, mediante sinónimos idiomáticos cos seus equivalentes respectivos tomados doutra lingua, de dúas cuestións principais:

da característica xeométrica das estruturas semánticas (2.1 e 1);

dos sinónimos con diferentes factores, só nun contexto específico constituído dado (2.2) mediante sinónimos idiomáticos e os equivalentes idénticos que se obteñen noutra lingua.

¹ Este traballo xurdiu no marco do proxecto de investigación do Ministerio de Educación e Ciencia (código HUM2007-62198/FÍO), dirixido pola profesora Carmen Mellado Blanco e subvencionado con fondos FEDER, que versa sobre fraseoloxía contrastiva do alemán e o español.

² Tradución de Isabel Giráldez Arias.

A parte inicial (1) introduce nun dos puntos centrais de (2.1), mediante relacións de oposición entre lexemas non idiomáticos: a idea de que nós pensamos partindo de límites e, máis exactamente, de límites “ideais”, estes límites funcionan como punto de partida e (incluso) como constitución do significado. En 2.1 desenvólvese esta idea mediante as devanditas expresións idiomáticas, nas que un límite pertence á base da imaxe. Partindo deste fundamento abstracto-ilustrativo, preguntámonos especialmente qué factores constituíntes de significado e diferenciadores de significado non se poden concibir de xeito xeométrico-ilustrativo, isto é, en que nivel se atopan. En 2.2 trátanse estes factores consecuentemente.

A parte final (3) sistematiza a metodoloxía predominante (3.1) e saca do traballo no seu conxunto algunhas conclusións para a elaboración de dicionarios idiomáticos galegos monolingües e bilingües (3.2), un traballo que, segundo a miña opinión, na situación actual sería dun extraordinario interese lingüístico e xeral.

Gsell (1979:33), no seu libro sobre as *Gegensatzrelationen im Wortschatz romanischer Sprachen* ofrece o seguinte cadro:

<i>aiguë</i>	– (note)	– grave	– (maladie)	– bénigne	= (tumeur)	= maligne
(douleur)		(ton)			(insinuation)	
<i>sourde</i>		<i>léger</i>	– (vent)	– fort	– (dame)	– mince
(consonne)		(poids)	(constitution)	(planche)		(femme)
<i>sonore</i>		<i>lourd</i>	<i>faible</i>	<i>épais</i>		<i>coupable</i>
(plancher)		(plaisanterie)	(roi)	(esprit)		
<i>insonorisé</i>		<i>spirituel</i>	<i>énergique</i>	<i>fin</i>	– (fil)	– gros

As oposicións están ordenadas pola “dimensión” que establecen, é dicir polo respectivo “eixe”, con respecto á súa constitución, ou mellor, en torno a qué están constituídas.

Este eixe ten que ter algo en común coas oposicións, ou ten que atribuírselle algo en común porque unha oposición que non se fundamenta nunha base común de un par de oposicións, queda en certo modo no aire.

¿Que teñen en común *douleur aiguë* e *douleur sourde*? Ante todo, naturalmente, a dor como tal, o eixe en si. Pero iso sería simplemente un dato claro e formal, cando non formalizado. Pero a pregunta semántica é: ¿que elemento perceptible ten o “atributo” referido á dor nun sentido (saído do “punto cero” do eixe) *aiguë* e no outro *sourde*? A oposición como tal crea ou implica, como deixa ver ante todo a “imaxe” dun vector oposto, que vai dun límite suposto ou pensado nas direccións opostas e permite³ así a configuración de esquemas.

Tanto *aiguë* como tamén *sourd* proceden do ámbito da audición, do mundo dos tons (ou sons). Entón, a dor concíbese dentro da imaxe da calidade de son ou de ton; atribúese ó tipo de escala de vibracións. Nesa escala pódese aceptar un nivel normal, o asignado ou acordado punto cero; neste caso a persoa non sente nada, ou mellor ten a conciencia normal do corpo. Pode recibir encol do punto cero “graos de vibración” máis ou menos amplos situados sobre ese punto; neste caso, seméllase a un cambio forte, ata un ton máis alto: “agudo”. E, finalmente, tamén pode situarse máis ou menos baixo o (acordado) punto cero, “ser mudo” como alguén que non pode falar ou realmente non fala, o chamado “sentido básico” co que se corresponde *sourd*, como unha vibración que se baixase, detivese, apagase.

En alemán, opónse “dor punzante” fronte a “xorda”. Pínchase (entre outras cousas) cunha agulla. Pínchase a alguén “no corpo”, sente nese lugar “no corpo” “o pinchazo”, é dicir, a dor, da que se trata aquí. O termo vén dun exemplo concreto, un “caso” de dor; é dicir, a información conceptual baséase nunha sinécdoque dinámica –probablemente a figura máis importante e fértil das imaxes⁴ conceptuais. En alemán non temos relacións de sentido figurado, que serían comparables coas do francés. Non obstante, aquí témo-lo “eixe” como punto cero e a elevación ou vibración do volume. Isto resulta aínda máis claro no reparto lexicalizado do outro polo: a dor aquí é “xorda”. ¿Pertence “xordo” “orixinalmente” ó mundo dos tons (audición) ou ó das sensacións –sentido do tacto (?). Sincronicamente, a pregunta non parece de fácil solución. De tódolos xeitos, sexa presuposta ou fixa é, en ámbolos casos, unha escala que, *de facto* ou nunha imaxe, ten impulso, oscilacións e vibracións.

Entón a semántica oscila, como amosa o exemplo, loxicamente entre un eixe (“dimensión”) imaxinado, figurado, entre graos e vibracións, que ou son máis plausibles nun sentido ou ás veces noutro, pero que no fondo tódolos campos dos sentidos se “ordenan” (na medida en que as accións, os procesos, os acontecementos etc., que se refiren ós sentidos permiten vectores e unha gradación). A afinidade da que estamos a tratar aquí atópase pois “debaixo” ou “detrás” dos sentidos; e, a dicir verdade, de tódolos sentidos, pois así como “pasamos” aquí do sentido do oído ó sentido do tacto ou dos sentimentos (cf. a sinestesia), así poderíamos pasar, mediante outros exemplos, (ó) sentido da vista (por exemplo, con *fort – faible*, *fort – mince*) ou poderíamos transmitir-lo sentido das intencións (*maligne – innocente*: dimensión / eixe: insinuación - con ou sen “contido malicioso”).

³ Cf. Tamén o significado da *simetría* para a recollida e descrición das oposicións.

⁴ Para as figuras con respecto á idiomaticidade cf. Schemann (1981), cap. 1.2. e a interpretación en particular; Schemann (2000), páx. 93 e seguintes, Schemann (2003), especialmente páx. 107 e seguintes.

Pero isto quere dicir que os esquemas básicos (aquí: eixo-sentido- oscilación / impulso) son, con respecto ós sentidos e outros campos para os que valen, máis abstractos, máis xerais e polo tanto trátase dunha natureza máis conceptual ou máis ideal.

Se alguén sente a dor realmente “aguda” ou “xorda”, é unha pregunta empírica que se formula arbitrariamente *a posteriori* con respecto ós esquemas aplicados *a priori*, porque un caso difire dos outros sen norma perceptible. Pero numerosas semellanzas baséanse no invento ou “utilización” dos devanditos esquemas que estruturan e clasifican o léxico. Este invento e a súa utilización son completamente espontáneos, instintivos e inmediatos. O descubrimento analítico dos esquemas ten lugar *post festum*, segundo a orde que a lingua xa estipula. O invento é en numerosos casos lóxicamente pouco claro. No noso exemplo a palabra “xorda” representa esa ausencia de univocidade; o discurso dos “impulsos da dor” é, con respecto ó esquema abstracto, unha lingua metafórica que intenta basear “aquilo de que se trata” nun fundamento lóxico.

A base inmediata da oposición ten lugar aquí no descubrimento dos esquemas “ideais”; estes constrúen o armazón, organizando e ordenando os fenómenos concretos para unha estrutura e fundando a base da semellanza directa, cuxa aplicación leva a cabo mediante os “exemplos” do grao, do impulso neste caso cara a semellanza indirecta respectivamente comprobable. O esquema que se adoptou é igual; os graos ou “impulsos”⁵ son diferentes.

Os vectores implican entón fronteiras reais ou imaxinarias (puntos, liñas, planos), supóñense como ou punto de partida, de paso ou final dun motivo imaxinado ou real (ficticio no espazo e no tempo); a constitución do significado ten lugar mediante un esquema abstracto pero, non obstante, ilustrativo dado, constituído polo movemento desde, a través de e cara a límites. No caso da oposición, o movemento parte dunha “fronteira” imaxinada – ou tamén real- en diferentes direccións (“simetría”).

2. Seleccionamos agora un grupo de expresións idiomáticas “sinónimas”, é dicir, (en gran parte) de significado igual ou significado semellante, especialmente aquelas que amosen directamente estes “límites” na base da súa imaxe (esta base ilustrativa preséntana xustamente as expresións⁶ idiomáticas), e tentamos localizar ó mesmo tempo qué factores independentes dunha imaxe, non “esquemáticos” e que por tanto que non se deixan ilustrar, establecen a súa diferenza entre elas, é dicir, qué factores reducen a igualdade de significado á semellanza semántica.

2.1. Como corpus de base recorro ó *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten*, ó *Idiomatik deutsch-portugiesisch* e ó tomo inverso deste, o *Idiomatik portugiesisch-deutsch*.

No dicionario de sinónimos atopamos para o significado de “übertreiben” (levar ó extremo), (Id. 2, páx. 239) entre outras as seguintes expresións idiomáticas alemás:

⁵ Para a semellanza directa e indirecta ver Schemann (2005), páx. 12 e seguintes.

⁶ Aínda que a imaxe non é o único ou exclusivo criterio de definición pero é o que determina.

1. <i>es / die Dinge / ... (nicht) bis zum Äußersten kommen lassen –</i>	<i>(não) deixar chegar qc / as coisas ao extremo.</i>
2. <i>es / die Dinge / ... (nicht) bis zum Schlimmsten kommen lassen –</i>	<i>(não) deixar chegar qc / as coisas ao extremo.</i>
3. <i>bis zur äußersten Genze gehen –</i>	<i>chegar ao(s) extremo(s), ir até aos extremos.</i>
4. <i>es / die Dinge / eine Diskussion/ ... auf die Spitze treiben –</i>	<i>ir longe de mais, ir muito longe (com qc), levar qc. / as coisas às últimas conseqüências / ao exagero, exagerar, abusar, passar das marcas, exceder os limites.</i>
5. <i>es / die Dinge / eine Auseinandersetzung / ... bis zum Äußersten treiben –</i>	<i>ir longe de mais, ir muito longe (com qc), levar qc. / as coisas às últimas conseqüências / ao exagero, exagerar, abusar, passar das marcas, exceder os limites.</i>
6. <i>zum Äußersten greifen –</i>	<i>recorrer aos meios mais extremos.</i>
7. <i>zu den äußersten / letzten Mitteln greifen</i>	<i>recorrer aos meios mais extremos.</i>

O “límite” aparece en diversos lexemas:

directo: “límite”;

exemplar: “Spitze” - *ponta*; tamén: *pico, cume, vanguarda, boquilha*, etc.;

“marca”;

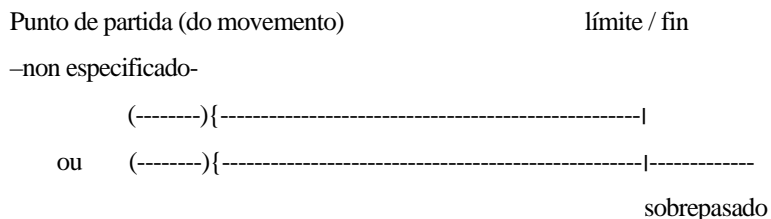
a través das medidas, das cotas (ata onde se vai, ata onde se exceden os límites): “extremo”, “último”; estes lexemas indican o límite indirecto considerando a dimensión (o eixe) reservada e só dita, relativa ó “último elemento” nesta dimensión (non denominada);

tamén a través de *longe*; “*longe*” non implica ningún límite; ó contrario, ten unha extensión moi ampla. Pero cando na expresión se engade demais (en alemán “zu”: *ir longe demais* = (literalmente) “*zu weit gehen*”; literalmente, “ir moi lonxe”) sinálase un límite imaxinario, ata onde se vai realmente/se debe ir/pode ir, pero que aquí se sobrepasa. *Ir muito longe* é un eufemismo (en portugués nestes casos gusta moito). Dise: *ir muito longe* a carón de *ir longe de mais*; así como se di de alguén que chega a unha conferencia media hora tarde: *Ele veio muito tarde* e raramente: *Ele veio tarde de mais*. Isto faise así aquí como un xogo de límites (a hora á que comeza a conferencia non ten ningún papel ou aplícase arbitrariamente):

chegar tarde, chegar muito tarde, chegar muitíssimo tarde, chegar tardíssimo; pero non: *chegar tarde de mais*⁷.

O verbo “ir”, como o alemán “gehen” (en *zu weit gehen*), expresa o movemento dunha maneira “moi xeral”; queda pendente quen é o portador do movemento (unha persoa, un animal, unha cousa, algo ficticio).

Segundo isto, tódalas expresións baséanse entón, directa, metafórica ou indirectamente, no seguinte esquema reducido:

O alemán *Spitze* e o portugués *marca* son pois **exemplos** para os “límites”; trátase aquí nestes lexemas dunha sinécdoque dinámica: “modelo / exemplo / caso para”.

2.1.1. Observamos agora algo máis de preto –a única– expresión do grupo inicial que se basea nunha imaxe: “... *auf die Spitze treiben*”. ¿Que se pensa realmente dunha punta? Segundo Röhrich (II, páx. 979 e seguinte) imaxinamos unha espada ou unha lanza. A punta da lanza simboliza perigo. Quen levaba as cousas moi lonxe de xeito que precisaba a lanza coa súa punta, arriscábase a que o ferisen, cando non a morrer. Esta información é historicamente plausible, pero non aclara o núcleo da imaxe que estamos a tratar aquí, dise : “*auf...*” [“(até) *acima/ para cima de...*”]. Parafraseando literalmente, a imaxe di: “a cousa (da que se trata) érguese ata o punto extremo, precisamente a punta”. Isto implica ou suxire polo menos dúas consecuencias: a) se alguén vai máis alá, a lanza perde o equilibrio/cae/rompe ou derrúbase a constelación; b) pero o subido ou empurrado cara arriba é cravado (pola punta)/ ferido ou morto. Temos aquí unha imaxe ficticia xa que o movemento “enriba dunha lanza” (*auf die Spitze*) como tal non existe “no noso mundo”. Tamén se trata no caso das consecuencias (no esquema das figuras constitúe unha das formas da metonimia) dunha ficción. En numerosas expresións idiomáticas a constitución do significado supón un misterio que é imposible de resolver de xeito lóxico; a base do significado (das palabras) resólvese a través da ficción, é dicir, a través das hipóteses imaxinarias. Así como as matemáticas se calculan⁸ con cifras imaxinarias e chegamos a unha solución real verificable; así como a xeometría opera con dimensións imaxinarias (puntos, liñas rectas, circunferencias, etc., cousas que non existen neste mundo) e con iso sempre se chega a resultados realmente verificables; a lingua opera do mesmo xeito en numerosos casos con imaxes ficticias, con cuxa axuda nos entendemos e nas que basea os significados.

⁷ Sería unha tarefa tentadora, seguir por este camiño detalladamente en portugués.

⁸ Para sorprenderse con isto cf. o mozo Törleß co conto de R. Musil *As tribulacións do estudante Törleß*.

Dos factores mencionados no noso esquema de arriba, non hai casos reais de “movemento” (“ir” “gehen”), tampouco de “punto de partida” ou de “punto de chegada” (é dicir, “límites”) nin “límites que sobrepasar”; todos son factores abstracto-ilustrativos.

Xeralmente un é moi pouco consciente da base abstracto-ilustrativa do noso (tamén) entendemento lingüístico.

Prescindindo da horizontalidade, o esquema da expresión idiomática *etw auf die Spitze treiben* é idéntico ó das demais expresións.

Agora vaiamos ó significado exacto da expresión mediante os exemplos contextualizados do *Idiomatik deutsch-portugiesisch*:

... Jetzt hört ihr auf mit dem Unsinn! - Sie treiben es einmal wieder auf die Spitze. Ehe du kein Machtwort sprichst oder sogar zu Strafen greifst, werden sie wohl keine Ruhe geben.

¡Agora escóitalle as súas parvadas! – Estase pasando da raia. Como non fagas valer a túa autoridade ou non recorras ó castigo, non teremos paz.

... Der Kurt treibt die Diskussion mit dem Abteilungsleiter wieder einmal auf die Spitze. Er ist offenbar nicht zufrieden, wenn sich die Argumente in normalem Rahmen bewegen. – Und wenn der Abteilungsleiter dann schließlich platzt und ihn einen Querkopf nennt, fühlt er sich obendrein noch beleidigt.

–Kurt leva a discusión co encargado de sección moi lonxe. Parece que non está contento se se discute con normalidade. – E se o encargado da sección ó final rebenta e lle chama testalán, por riba aínda se sente insultado.

O núcleo do significado segundo estes exemplos é: “levar as cousas moi lonxe, tan lonxe/rebentar”; máis xeralmente: “ata pasarse do marco do permitido, pola maneira de reaccionar dos outros”. É dicir, o actante, sexa un rapaz ou un animal, proba as reaccións, sempre vai máis lonxe, ata estoupar, ata provocar o “estalido dos fogos”.

Este aumento da “provocación” (de outros) ata chegar á reacción (de outros), ata pasa-la raia, non está dentro da imaxe, a menos que un conciba o discutido “auf” coa consecuencia: “todo se envorca, cae”; máis xeralmente: “sucede algo perigoso cando se salta unha advertencia”. Tamén está incluído o campo no que se adoita empregar a expresión segundo o seu significado na imaxe: úsase para describir situacións psicolóxicas (ou tamén situacións críticas⁹), se ben está en correlación coas consecuencias “normais”: “outra persoa rebenta”. Ademais non contén a actitude do falante: a actitude do falante con respecto ó axente que “auf die Spitze treibt” é (cando menos dentro da norma) “crítica”, (máis ben) “negativa”, “non o debe facer”. A alternativa: “algo debe/ non debe ser/ suceder/...” –ou a indiferenza fronte a esa alternativa (“imparcial”, “obxectiva”) –é o eixo en torno ó cal acostuma a xirar a dimensión pragmática.

⁹ “Situación crítica” é unha situación importante para imaxes con significado na lingua.

2.1.2. Vexamos agora no tomo inverso *Idiomatik portugiesisch-deutsch* o equivalente “*ir longe de mais*” dado inicialmente para *etw. auf die Spitze treiben*, co fin de verificar en que outras expresións de partida funciona tamén este equivalente; así, atopamos:

- ir longe demais:*
- (8) *den Bogen überspannen.*
 - (9) *seine Grenzen überschreiten (mit etw.)*
 - (10) *das Kind mit dem Bade ausschütten.*
 - (11) *die Schraube überdrehen.*
 - (12) *es zu arg / (schlimm) treiben.*
 - (13) *es zu bunt / (toll) treiben.*
 - (14) *es schlimm / (...) treiben.*
 - (15) *es zu wild treiben.*
 - (16) *zu weit / ... vorpreschen.*

- ir longe de mais (com qc):*
- (17) *seine Rolle überziehen (mit etw.)*
 - (18) *übers Ziel hinausschießen (mit etw.)*
 - (19) *seine Karte überreizen (mit etw.)*

ir (um passo) longe de mais: (20) *einen Schritt zu weit gehen.*

Baixo den Bogen überspannen, a carón do equivalente xa citado de *etw. auf die Spitze treiben*, atopamos ademais:

- (21) *passar dos limites / das marcas.*

E no tomo inverso, a carón de *den Bogen überspannen*, atopamos tamén:

- (22) *über die Stränge schlagen / (hauen).*
pegar/ (golpear) sobre as cordas

Limitarémonos agora, na seguinte análise, ás *imaxes unitarias*, isto é, ás expresións que crean no sentido rigoroso da palabra unha unidade idiomática, porque a imaxe constrúe un todo unitario (polo menos en gran medida) no que se basea o significado. Pola contra, os **conxuntos idiomáticos** nos que se diferencian dúas ou máis “partes”, co seu significado primitivo “normal” (é dicir, non idiomático) constrúen¹⁰ o **significado completo da expresión** (idiomatizado en parte ou idiomático) **a través da composición**. Así, no noso grupo de sinónimos aparecen as locucións (12-15): 1) *es/die Dinge* + 2) (*zu*) + 3)

¹⁰ Desde sempre diferénciase na investigación idiomática entre as unidades idiomáticas e os conxuntos idiomáticos; pero non tódalas investigacións se basean nesa oposición.

arg/schlimm/wild[1] algo/a cousa + 2) (demasiado) + 3) malvado/malo/salvaxe]; aquí tódolos constituíntes manteñen o seu significado “normal” e no caso de *bunt* (punteado) trátase dunha metáfora clara: o verbo 4) *treiben* (empurrar) cambia só lixeiramente o seu significado “normal”.

2.1.3. A expresión (9) *seine Grenzen überschreiten* coincide no esquema da imaxe coas unidades xa mencionadas. O constituínte *Grenze* modifica lixeiramente a función normal dos demais termos da expresión no contexto (é dicir, como parte do significado total): trátase dos límites impostos polas normas ás persoas profesional e socialmente. Este significado atópase no dicionario nos contextos dos exemplos dados e constátase noutros contextos.

As devanditas pequenas variacións de significado aparecen tamén independentemente da expresión idiomática (en sentido rigoroso¹¹) en diferentes contextos. Normalmente, sen que se percaten diso o falante ou o oínte, a variación ten lugar no contexto no que o falante ou o receptor adoitan moverse, consciente ou inconscientemente, orientado ó que el quere dicir; a reflexión consciente á que se fai referencia na “forma de dicir” é un enfoque cultural, científico, neste caso lingüístico, que transforma¹² a actitude dentro da lingua. Así como os ollos perciben un obxecto na paisaxe, ou perciben só unha pequena diferenza, se o punto de visión cambia só un pouco sen percatarse de que este obxecto modificou a súa “forma”, así ocorre coas palabras na lingua se o cambio do contexto non é demasiado grande. Debido a que as devanditas variacións están situadas baixo o lintel da atención, non hai para estes fenómenos ningún termo técnico, mentres que pola contra a lingüística (ou xa antes tamén a filosofía), especialmente a retórica, creaban para case todo un termo específico. Esta expresión (9) é moi “obxectiva”, ou o que é máis: é (máis ben) formal.

2.1.4. (8) *den Bogen überspannen* (“esticar/tender o arco –a corda do arco– demais”) vén unicamente da milicia ou do tiro con arco na actualidade. A estrutura lóxica é: (a) **se** nós tensamos as cordas/o arco moi forte/intensamente, (b) **entón** a frecha/a seta/... vai demasiado lonxe (máis alá do obxectivo), ou rompe a corda. O “ir moi lonxe” percíbese obxectivamente (máis ben) como imaxe, pois non implica nada “malo”, o desgarrar é máis ben crítico, pois o arco aquí “estrágase”. A expresión creada é máis ben unha “alteración obxectiva”. Lóxicamente realízase entón na relación establecida mediante “se... entón...”, unha das moitas formas da metonimia.

Comparemos agora *den Bogen überspannen* con *etw. auf die Spitze treiben* e *seine Grenzen überschreiten* respecto ó seu posible uso no contexto, así como a aplicación desta expresión (en caso de necesidade) nos contextos dos exemplos das outras; non obstante, así pérdense os matices ou a especificidade do significado, de xeito que os exemplos non serían nada convincentes.

¹¹ Isto é relativo ás expresións idiomáticas, “idiomático” significa tamén (xeralmente) “propio, característico dunha lingua”.

¹² Isto pertence a un capítulo central da historia intelectual moderna – en Alemaña baixo a escisión “suxeito-obxecto” discútense desde hai case un século acaloradamente; Heidegger fixo destas reflexións o punto de partida de toda a súa filosofía.

Seine Grenzen überschreiten non se pode aplicar nos contextos dos exemplos de *den Bogen überspannen*, porque os campos son demasiado diferentes.

Etw. auf die Spitze treiben pola contra si que se aplica ós contextos dos exemplos de *den Bogen überspannen* porque ámbolos exemplos desa expresión presentan unha advertencia: “iso... non se debe”; é dicir, a expresión *den Bogen überspannen* modifica pragmáticamente (é dicir, con respecto á actitude do falante) o sentido de *etw. auf die Spitze treiben* e non hai ningún conflito no campo de aplicación ou noutros factores. *Etw. auf die Spitze treiben* é non obstante máis intensa, o que polo demais xa se percibe tamén na sintaxe da expresión: algo/a cousa (acusativo) é unha cualidade necesaria da expresión, mentres que *den Bogen*, como acusativo-objeto de *überspannen*, é un objeto interno da expresión que, sen objeto externo, é dicir, sendo univalente, funciona moi ben (e incluso por regra xeral funciona así). Deste xeito, *die Dinge* (a cousa –da que se está a tratar), é dicir, *es* (do que se trata), é neste caso un complemento facultativo (valencia!): *Man soll den Bogen bei diese/solchen/... Dingen auch nicht überspannen*; así, adquire “a importancia” do complemento.

2.1.5. (11) *die Schraube überdrehen* (virar/dar voltas... demais... o/ao parafuso) ten imaxes-consecuencias moi semellantes (metonimia) a *den Bogen überspannen*: (1) o objeto que se parafusa ou se aperta, apertase demais (talvez “contra” outro objeto); (2) o parafuso estrágase. (1) é amplamente máis plausible. O que a imaxe expresa: “forte presión/impresión” chega a indicar unha gran presión ou coacción (*chantagem*). A imaxe desenvólvese aquí tanto no significado base “levar ó extremo”, como tamén no matiz: “a través da presión, impresión → chantaxe”; por esa razón é máis intensa ca *den Bogen überspannen*.

Pero non só iso: se se tenta aplica-la expresión *die Schraube überdrehen* no contexto do exemplo de *den Bogen überspannen*, compróbase que non funciona, porque *die Schraube überdrehen* implica: (1) “poder” e tamén (2) “a intención, exercer ese poder” –unha característica do significado quizais non necesaria, pero usual, que esta expresión contén claramente. Características que, en cambio, non están incluídas na imaxe *den Bogen überspannen*.

2.2.1. Con (19) *seine Karte überreizen* (mit etw.) chegamos ó mundo do xogo; un eido que, igual ó da guerra e ó das competicións, constitúe un xerador de imaxes altamente produtivo para “expresar” actitudes moi diferentes. Un alemán relaciona esa expresión case inevitablemente co *Skatspiel* (un xogo de cartas alemán). Quen ten unha determinada “folla” (é dicir, determinada carta) que a “sorte” (representada pola figura de quen dá as cartas) lle atribuíu, pode con iso “provocar” ata un “determinado límite”, é dicir, desafia-los adversarios e así intentar controla-lo xogo. No *Skatspiel* o que máis provocou ó final ensina as cartas (que teñen máis valor se son da mesma cor), é o triunfo (quizais hai aínda máis modalidades do xogo). Xógase contra outros xogadores (xógase de tres) e quen “toma o control do xogo”, “apodérase” del, isto é, busca domina-los outros, sen que as súas cartas llo permitan necesariamente. Resultado: pode perder. Dito de maneira máis xeral: consiste en que quen actúa desa maneira calcula o seu “campo de xogo”, a súa influencia, o seu poder total e xoga coas posibilidades falsas, se cadra “demasiado altas”. Así, esaxera “a súa figura”, as súas posibilidades, a potencialidade que lle ofrece a realidade. Aquí xa non hai

máis esquemas subxacentes xeométricos, ou que poidan ser xeométricos, senón que se constitúe o contido do significado dun mundo limitado –aparentemente!– ou as actitudes específicas, os procedementos, os costumes neste mundo limitado correspóndense cun contido do significado correspondente/relativo ó noso “mundo social xeral”. Quen non está acostumado ó mundo dese xogo, quen non sabe o que “significa” “provocar” –ata o punto de xogar cun poker de triunfos que un realmente non ten–, quen non coñece o “estímulo” que supón domina-los outros e “enganalos”, quen carece tamén do mundo social xeral das condutas citadas, carece das actitudes e tamén dos entendementos mencionados e non pode utilizar as devanditas expresións adecuadamente. O mundo da imaxe e o mundo do significado son aquí directamente correlativos. O que o xogo significa e significou para as culturas individuais, desde moi antigo ata os nosos días, pódese consultar nas brillantes explicacións de Huizinga (*Homo Ludens* e outros traballos fundamentais que aí se mencionan); así mesmo, pódense atopar aí as palabras ou lexemas que teñen as grandes linguas da cultura para “xogar”, e a idea de que un ten que comprender *a priori* o fenómeno do “xogo” como concepto se quere comprender o significado desas palabras correctamente nunha lingua específica e póla en relación con outra adecuadamente. Entender ben unha imaxe quere dicir pois entender un mundo; e entender un mundo non é só cuestión de ter unha experiencia máis ou menos suficiente ou de ter uns coñecementos máis ou menos amplos, senón que é tamén, e moi probablemente nesta liña, unha cuestión de capacidade de imaxinación.

2.2.2. Da expresión *seine Karte überziehen* está moi próxima (17) *seine Rolle überziehen (mit etw.)*. Todos nós “xogamos” igualmente neste mundo “un papel” (determinado), ben formal, ben irónico; unhas veces máis real, outras veces ficticio... Como “un xogo”. Finalmente ese papel determínanos de tal maneira que nos ofrece un escenario e dáenos –como as “cartas”– dentro do “ámbito do xogo”. É un papel que se ten que cumprir, que se trata de respectar. A locución case equivalente é *seine Funktion ausüben (desempenhar a sua função)*, que non está idiomatizada; *Funktion* e *ausüben* só están relacionadas lexematicamente unha coa outra; véxase “contexto fixado” fronte a “contexto¹³ libre”) expresa iso dunha forma máis actual no noso mundo de funcións cada vez máis regulamentado.

Pero o significado de “*seine Rolle überziehen*” non ten de seu, tal como amosan as indicacións (aínda que a expresión veña do mundo do teatro, onde alguén recibe, ten, interpreta un “papel” determinado), o xenuíno elemento do xogo que presenta *seine Karte überziehen*: aquela actitude tímida ou atrevida, medrosa ou preparada para o risco que ofrece¹⁴ posibilidades partindo da realidade dun xeito real, ideal e ilusorio. Por iso non se utiliza *seine Karte überziehen* no primeiro exemplo do contexto de *seine Rolle überziehen* (páx.794): aquí non se “xoga” “por máis”, “por máis alto”, senón que o portador da acción equívocase moi facilmente porque non sabe como actuar, porque non controla o mundo determinado pola súa profesión e o seu papel neste.

¹³ Sobre iso ver Schemann (2003), cap. B.I.

¹⁴ Cf. con respecto ás numerosas reflexións sobre o fenómeno do poder (Nietzsche *A vontade do poder*).

2.2.3 No caso de (18) *übers Ziel hinausschießen (mit etwas)* contamos outra vez cun esquema moi claro como base; partindo deste esquema poderíase supor que a expresión significa simplemente: “ir moi lonxe (en calquera materia)”. Non obstante, nesta imaxe temos unha **presuposición** sorprendente: quen “vai lonxe de mais” fai iso porque no fondo quere actuar correctamente, no fondo ten a actitude adecuada e a idea correcta daquelo de que se trata; polo tanto esaxera o ben. Non o estraga; estraga o obxecto que é xustifico; estraga a finalidade que lle dá sentido, estraga todo iso, ou esaxerando con todo tipo de detalles (ver exemplo (2)) ou porque *daneben greift* (abusa; ver exemplo (1)). A expresión caracteriza a unha persoa que perde de vista os “camiños correctos”, ou non os coñece en absoluto, por culpa “dos bos obxectivos”. Esta presuposición (“boa actitude” para un “mundo bo”) e a relación que se xenera (entre obxectivo completo/grande/xustifico e “camiño” específico) diferencia esta expresión das outras que tratamos ata o de agora.

2.2.4. Relacionado co fraseoloxismo anterior está (10) *das Kind mit dem Bade ausschütten*. A expresión vén de antigo de cando as nais –ou as amas de cría, criadas etc.– bañaban os bebés nunha “bañeira grande”, nun “recipiente”. Cando o neno estaba lavado, quedaban sucias a auga e a bañeira, a continuación había que limpala e baleira-la auga; este acto remataba o propio baño: o traballo estaba feito, a bañeira baleira era outra vez lixeira.

A persoa da que se trata fai o “ben” e ó mesmo tempo loita contra certas dificultades. Vertendo agora ó mesmo tempo o neno coa auga, “sobrepásase”, pero non a través da esaxeración, de falsas estimacións sobre os camiños deparados ou a causa da esaxeración de determinados medios ou detalles, senón debido ó celo, a demasiado “impulso”, por culpa “da falta de visión” para actuar adecuadamente nunha situación concreta. Co malo rexéitase á vez o ben, o que equivale a “*in Bausch und Bogen*”, é dicir, sen discernimento no relativo ás dimensións da actuación. *Das Kind mit dem Bade ausschütten* preséntanos unha persoa “que está completamente metida” na súa acción e que “reacciona esaxeradamente” no afán de amañar algo, rectificar, toma-lo camiño da vehemencia, por celo excesivo, en caso extremo case mal intencionado.

Isto encaixa ben en contextos nos que poden funcionar tanto *das Kind mit dem Bade ausschütten* como tamén *übers Ziel hinausschießen* expresións nas que se dan a travesura, o ímpeto, os celos, a esaxeración nos métodos, cos que se consegue alcanzar o obxectivo:

Ein Lehrer, der über einen Schüler, der an sich sehr gut ist, deswegen erbost ist, weil er einen bestimmten Stoff partout nicht lernen will - zu einem Kollegen:

Wenn mir dieser verdammte Ulli die Ursachen der Reformation bis zur nächsten Stunde nicht tipp topp darstellt - tipp topp, sage ich, vollständig und überzeugend gegliedert -, dann würde ich dem mal anständig einen rein. Dann schreibe ich seinem Vater einen Brief und drohe mit Schulverweis.

(Un profesor, que está enfadado cun alumno que é bo, pero que pola contra non quere estudar un determinado tema, dille a un colega:)

– Como o maldito Uli non me prepare as causas da Reforma antes da seguinte hora perfectamente, perfectamente, digo, completas!, e mas diga dunha maneira convincente, voulle dar un escarmento. Escríbolle unha carta a seu pai e ameázoo coa expulsión.

- *Aber Erich, du willst mal wieder das Kind mit dem Bade ausschütten / du bist mal wieder drauf und dran, übers Ziel hinauszuschießen. Bloß weil den Jungen die Gründe für die Reformation nicht interessieren, soll er von der Schule fliegen? Gib ihm eine saftige Strafarbeit wegen Ungehorsam, wenn er das nächste Mal wieder nicht vorbereitet ist, und damit hat sich`s.*

–Pero, Erich, vas moi lonxe/estaste pasando, só porque ó rapaz non lle interesen as causas da reforma, ten que ser expulsado? Ponlle un traballo de castigo por desobediente se a próxima vez non as sabe e con iso xa é suficiente.

2.2.5. Unha forma de esaxeración deste tipo denótase (*gern/halt/mal/...*) *über die Stränge schlagen/(hauen)*. Xa os complementos adverbiais –que (aínda) pertencen ó fraseoloxismo, deixan claro que a acción da que se está a tratar representa unha “excepción” e que o falante ten coñecemento diso. ¿A que accións nos estamos a referir? Ós delitos, ás depravacións, ás discusións –pero que non se toman en serio porque “pertencen á vida” e (no fondo) só demostran que a persoa “ten a dose que se quere de forza”. ¿E quen son as persoas? A mocidade que “reborda vitalidade”, xente que non soporta camiñar “correctamente” sempre polos vieiros das convencións. Quen nunca “bebe máis da conta”, quen nunca lle discute, ó profesor, ó mestre, quen non se deixa levar pola sedución de Eros, ¿é unha persoa (nova), como a imaxina o querido deus?

A imaxe, que sinala/marca esta “actitude” é para a maioría dos falantes escura. As “cordas” son “as cordas dos arneses”. Se se adestra un cabalo –polo xeral, un novo–, opónse ás ataduras dos arneses. Dá couces. Especialmente cara atrás, vai/pega coa pezuña por riba dos arneses –por riba das cordas. A vitalidade do animal novo non se “quere” deixar someter; quere ser libre.

A quen coñece a orixe da expresión, non lle custa captar o seu significado completo. É diferente para os que a imaxe resulta opaca: representa o desexo natural da vida, que quere expresarse e facerse patente, pero dificilmente a poden coñecer –a non ser que o contexto, no que aparece o fraseoloxismo, sexa especialmente ilustrativo.

3. Botemos un vistazo atrás para darlle claridade ó noso procedemento.

3.1.1. Na primeira parte, tentamos levar a cabo a nosa reflexión mediante os parámetros máis xerais descriptibles espacialmente. Saímos dun movemento que vai ou (a) sen dirección ou (b) en varias direccións ou ben (c) nunha determinada dirección. No noso contexto, contaba (b) para as relacións de oposición e (c) para as expresións co significado de “esaxerar”. Un movemento pode ser permanente ou non. A lingüística adoita falar do aspecto continuativo; ás veces tamén se atopa “cursivo” neste sentido. Ámbolos termos son pouco claros e realmente crean¹⁵ máis desconcerto que aclaran os fenómenos lingüísticos dados.

O movemento aparece ou “en si” (desígnase, tamén, como “cursivo”) ou a súa orixe toma o seu impulso doutra cousa. No primeiro caso é “intransitivo” e no segundo caso

¹⁵ Cf. para estes exemplos por exemplo Coseriu (1976), Heger (1967), Keniston, Schwall (1991), David/Martin (editado en 1980) e Barroso (2006).

“transitivo”¹⁶. A terminoloxía na lingüística neste aspecto tampouco é uniforme, cando non confusa. Uns refírense a un plano lóxico, os outros a un nivel gramatical dunha lingua determinada. Moitos sinalan un verbo como “transitivo” cando rexe acusativo (“obxecto directo”), e tódolos outros verbos “intransitivos”; outros recollen “obxectos directos” e “indirectos” baixo o concepto “transitivo”. Para os primeiros o portugués *ajudar* é transitivo e o seu equivalente alemán *helfen* intransitivo, baixo un punto de vista lóxico non ten sentido.

O punto de partida do movemento pódese supor desde un extremo concreto, espacialmente descrito como un punto, un grao, un plano ou outra cousa; e pode ser descrito “desde un espazo que non é limitable”. O correspondente serve para indicar o obxectivo do movemento: pode rematar neste obxectivo como límite ou como un espazo aberto ou ben disiparse. Os lexemas dunha lingua poden estar marcados con respecto a esta oposición (+*ab* –*fahren/düsen*/...+saír - correndo; +*los* –*rennen/laufen*/... comezar a –correr/fuxir; –*ent* –*kommen/schwinden*/ escapar ...)...; ou non estar marcado (*anfangen, enden*: comezar, rematar). No primeiro caso o movemento está pechado dun xeito ou doutro na saída, no obxectivo ou en ámbolos dous:

|→→→→ →→→→| |→→→→|

No segundo caso o movemento non está limitado:

→→→{→→→→ →→→→}→→→ →→→{→→→→}→→→

Ademais as fronteiras poden suporse como reais, conceptualmente plausibles ou imaxinario-ficticias. O movemento pode “ter inherente” a súa dirección cara ó obxectivo (“teleolóxico”) ou recibilo “de fóra”. Naturalmente, tampouco é preciso que esta oposición estea contida no significado dun verbo dado.

Prescindimos dos factores restantes, así o movemento pode “tomar a dirección” do obxectivo aberto ou pechado, é dicir, correr na súa dirección: pode “lograr” o obxectivo e pode “traspasa-lo” obxectivo (no noso caso, o da “esaxeración”, sobrepáso).

A dirección pódese definir partindo da propia “cousa” en movemento (sentido direccional), desde o observador ou desde unha terceira “cousa” (ou eventualmente desde outras “cousas”/observadores).

Deste xeito, tódolos factores supostos están nun plano abstracto-ilustrativo non reducible.

3.1.2. ¿Que quere dicir “abstracto”? O termo vén, como é sabido, do latín *abstrahere*, é dicir, “abstraer” “de contidos/temas concretos..., as características comúns e xeralizar”. Así, de “cadeira”, “taburete”, “sofá” etc. eu podo extraer a particularidade común “para sentarse” e como concepto xeral “tipo de asento” (termo obxectivo que non existe como tal, polo tanto eu non podo dicir: *Agora séntome neste tipo de asento.). Tamén de “armario” e “espello”, entre outros, extraio a característica xeral común “que están nunha habitación/nunha casa” e chego a “mobles” como termo xenérico dos lexemas tanxibles. **Se**

¹⁶ Cf. A expresión de Heidegger “*sich existieren*” (“existirse”) marca a transitividade: o desexo do home é o que “imaxina a súa (propia) existencia”; o “*es existiert nicht einfach*” (“non é fácil existir”) marca o carácter “intransitivo”.

prescindo de tódolos contidos, chego ó “concepto” na súa forma máis xeral. Se supoño que o ser humano ten a capacidade de crear conceptos, “ten entendemento”, é dicir, pode pensar dunha maneira (máis ou menos) abstracta. Se considero a dimensión dun concepto dado (“extensión”) como “esfera” e os contidos (“intensión”) como datos perceptibles, é dicir, ligados ós sentidos, independentemente do xeito en que son percibidos, podó formular: **o concepto, como capacidade ou facultade abstracta non ilustrativa ou non visualizable- que une os “contidos” ligados ós “sentidos” –nunha determinada esfera.**

Na nosa análise (en 2.1) fíxemos a restrición abstracta pero ilustrativa ou visualizable. No caso dos nosos factores trátase polo tanto dunha xeometría euclidiana, en tanto que conforman unha estrutura determinada dun modelo xeométrico.

Como modelo xeométrico esta estrutura ilustrativa non está fixada lóxicamente a unha determinada lingua senón que afecta a tódalas linguas. En tódolos factores que tratamos (movemento, partida, obxectivo, límites, punto, liña recta, planos, dirección (unívoca), constancia etc.) estamos a falar da “circunferencia” do “cuadrado” e doutros, de “ideas” que non aparecen como tales no noso mundo, pero que segundo a nosa terminoloxía son ilustrativos e precisamente por esta razón poden levar a través dun modelo a novos coñecementos. Esta hipótese, tan fértil para a investigación fraseolóxica, espero que en breve se poida aplicar ós fraseoloxismos con comezo, fin, círculo, punto etc. O noso estudo cun pequeno grupo de sinónimos con límite, marca, punta etc. é un “prefacio” para esta investigación.

3.1.3. A inmensa maioría dos lexemas dunha lingua e as conexións entre eles relaciónanse non só co seu significado nun campo ilustrativo-abstracto, senón con datos concreto-sensoriais. É dicir: son máis concretos. No caso de que nunha lingua haxa diferentes lexemas que poderían ocupar a mesma posición nun modelo coma este, os factores presentan termos determinados de tipo ilustrativo-intuitivo respecto a “caracteres comúns” (máis) concretos; as estruturas máis concretas, representadas polos caracteres máis xerais mediante a súa referencia común ó modelo, entres elas son isomorfas.

Un exemplo sinxelo ilustra esta relación. O verbo *geben* é, segundo a gramática de valencias, trivalente e tense que reproducir como:

A	C	B
Hum.	Concr.	Hum.
<i>Der Vater</i>	<i>gibt das Buch</i>	<i>seinem Jungen.</i>
<i>O pai</i>	<i>dá o libro</i>	<i>ao seu filho.</i>

Este esquema de valencias di: en primeira e segunda posición poden aparecer tódolos lexemas que significan unha “cousa” coa marca de categoría [humano]; en terceiro lugar, tódolos que significan unha “cousa” coa marca de categoría [concreto]. Dentro das devanditas clases –e tamén dentro de campos ou ámbitos que se poden delimitar por conceptos ou nocións, pero que non conforman unha clase -o intercambio dos lexemas é libre:

O pai/o tío Albert/ela/... dá a Elfriede/ó neno/a el/... un agasallo/un libro/unha pota/...

Entón, cada frase formada *de facto* realiza a estrutura de valencias explicada e neste sentido é concreta. Se non houberse categorías (nin campos) nin tódalas estruturas constituídas por elas –é dicir, se non nos puidesemos abstraer dos lexemas como denominacións dos obxectos ata chegarmos a un campo ou (incluso) ata unha categoría– non poderíamos construír ningunha estrutura isomorfa, non podería haber ningunha lingua (no sentido de “lingua natural”), pois cada lexema estaría vinculado dunha maneira fixa a unha cousa específica e a estruturas específicas. Así, cada novo obxecto requiriría respectivamente dun novo lexema para a súa denominación; e tamén cada variación dun obxecto.

3.1.4. Non obstante, agora atopamos en portugués, e en tódalas outras linguas europeas investigadas respectivamente, oracións como:

<i>O pai</i>	<i>dá</i>	<i>uma descompostura</i>	<i>ao filho</i>
Hum.		Abstr.	Hum.
<i>O frio</i>	<i>dá</i>	<i>um estímulo</i>	<i>aos trabalhadores</i>
Abstr.		Abstr.	Hum.
<i>O sol</i>	<i>dá</i>	<i>luz</i>	<i>ao quarto</i>
Concr.		Concr.(?)	Concr. etc.

É dicir o esquema xeométrico-ilustrativo é moito máis básico cá estrutura de valencias desenvoltoa:

A	dá	C	a B
↓		↓	↓
X		Y	Z

realizado como:

Concr.		Concr.	Hum.
Concr.		Hum.	Hum.
Abstr.		Concr.	Concr.
Abstr.		Abstr.	Concr.
Abstr.		Abstr.	Hum.
			<i>etc.</i>

En principio pódense colocar, en tódalas posicións de valencias, lexemas que designan obxectos de tódalas clases, e incluso obxectos para os cales é difícil senón imposible dicir a qué clase pertencen. E aínda hai unha variedade incalculable de campos ou ámbitos. Como amosa este razoamento, a gramática de valencias non só non é o único modelo que nos explica o funcionamento da lingua; tampouco é o último ou máis profundo punto de referencia para a nosa comprensión das operacións lingüísticas. Parece evidente: non só extraemos, paso a paso, das cousas e dos lexemas que as designan, conceptos e estruturas baseadas nestas

clases; en certo xeito tamén “ollamos” a través destas clases “vendo” así os factores básicos para a percepción do mundo; “vemos” a través das estruturas formadas polas clases, “vendo” deste xeito modelos, a partir dos cales as estruturas (formadas polas clases) non son máis ca estruturas (parciais) isomorfas.

3.1.5. Véndoas desde a perspectiva das estruturas clasemáticas constátase o seguinte: tódalas estruturas que se poden representar xeometricamente (pero que están nun plano máis profundo), xa non son regulares; porque “regular” quere dicir xustamente: libremente variable, intercambiable libremente dentro da esfera dun concepto dado, dunha noción dada. Pódese dicir:

O pai deu uma descompostura ao filho, pero non:

* ----- graça -----,

aínda que *graça* é tan abstracto como *descompostura*;

O sol dá muita luz ao quarto, pero non:

*-----escuridão -----,

aínda que entre *luz* e *escuridão* non hai ningunha diferenza de clases ;

A vaca dá muito leite, pero non:

*-----muita manteiga.

Brevemente: as realizacións específicas da nosa estrutura abstracto-ilustrativa están suxeitas a condicións moi específicas. Algunhas desas condicións percíbense rapidamente. Así, non podemos dicir que o sol nos dá escuridade, xa que non fai iso precisamente como sabemos grazas ó noso coñecemento do mundo. Pero, ¿“dá” sombra a árbore? En alemán non “dá”, en portugués, pola contra, é correcto. O coñecemento do mundo non é suficiente para aclaralo problema.

Se se considera só o salto dunha clase a outra nunha posición específica da valencia, fálase dunha metáfora (de clases). Se temos un salto en dúas posicións (nun verbo trivalente) debíamos falar dunha combinación de metáforas ou algo parecido; en cambio, se damos tal salto en tódolos lugares dos actantes –como en *O sol dá luz ao quarto*–, trataríase dunha constelación de metáforas ou algo semellante (ningún dos dous termos é usual). Estes fenómenos moi frecuentes na lingua aínda se complican máis posto que os devanditos saltos non se producen só dunha clase a outra, senón tamén entre determinados campos dentro dunha clase, ou máis alá do límite de clases, posto que non son só saltos de metáforas, senón transposicións que se dan do tipo da metonimia, da sinécdoque e outras figuras, que poden estar unidas unhas a outras, etc.

Pero non é iso do que estamos a tratar aquí. Trátase máis ben da seguinte constatación: unha reflexión sobre os saltos e desprazamentos nun, en varios ou en tódolos lugares das valencias non satisfai a nosa comprensión, dado que: (a) non se atende a cuestións relacionadas coas condicións da posibilidade de entendermo-los devanditos saltos específicos combinatorios, as constelacións e translacións... e tampouco (b) se atende ós motivos das restricións de tales operacións.

Dar uma descompostura a alg. significa (máis ou menos¹⁸) “descompor alg”; créase, entón, unha composición irregular, é dicir, idiomática. O termo lingüístico para estas construcións ou polo menos para unha parte delas é “verbo-soporte”. Case toda a carga semántica importante trasládase do verbo “dar” ó substantivo “descompostura”, de xeito que o verbo *dar* aquí toma as funcións propias de *descompor*: isto é, da adquisición da categoría verbal. Incluso nos casos nos que reciba aínda unha función da imaxe (máis ou menos directa) – vinculada coa transferencia do verbo libre nun contexto fixado, o verbo é semánticamente (“intensional”) máis pobre ca na súa función como verbo pleno. Por todos eses motivos, os verbos que pertencen a ese conxunto clasifícanse como verbos soporte.

Dar leite: a vaca dá leite –e non outra cousa. O problema redúcese entón a: ¿por que *dar* e non outro verbo? En gran parte, sen dúbida porque a estrutura abstracto-ilustrativa do verbo *dar* convén:

X →→ Y (ó Z)

A →→ C (ó B)

Non obstante, o verbo *dar* non é obrigatorio en ningún caso. Aquí rexe a lei da probabilidade. Paréceme unha tarefa importantísima da lingüística estudar a lei da probabilidade que reina na transición do nivel abstracto-ilustrativo –o nivel da intuición e da fantasía– ó nivel das nocións ou dos conceptos o nivel da lóxica “regular” (ou aparentemente regular). Pois é precisamente este tema o que preocupa –desde a aparición da física cuántica– cada vez máis a moitas das chamadas ciencias naturais. E non só ás ciencias naturais. Con respecto á lingüística, temos que esclarecer o que significa para a lingua respecto á nosa comprensión da lingua, a transición da chamada “lóxica clásica”, a lóxica de Aristóteles, cara á chamada “loxística” –a “lóxica moderna”, e, como consecuencia diso, a transición da base da comprensión (científica) lóxico-intuitiva, polo tanto “plausible”, para os cálculos de orde instrumentalista cálculos que se tornan tanto máis exactos canto máis datos se teñen para polos en relación uns con outros; transición, polo tanto, da ciencia tradicional para a “ciencia e técnica” no sentido moderno e relacionado con todo iso: a misión da ciencia, isto é, de todas as disciplinas da ciencia que, en última análise é unha misión tanto das ciencias naturais como das ciencias humanas, de facer todo o posible para facer, na medida do razoable, a ciencia e técnica moderna plausible, comprensible, accesible á nosa razón e intuición. Pois no caso contrario, estamos á mercede da ciencia, unha especie de segunda natureza, como os nosos antepasados estaban á mercede da “primeira natureza”.

A análise dos factores que “orixinan” as expresións idiomáticas, ou das condicións da probabilidade e do grao de probabilidade, que dan lugar á súa creación a través duns ou doutros lexemas, conforma unha parte fundamental da investigación idiomática, que se ocupa do “conxunto” dos constituintes; a análise que procura comprender a transparencia “espiritual” destes conxuntos como un todo –como unha unidade (no sentido estrito)– conforma a outra parte. Polo demais, ámbalas ramas da investigación están separadas aquí

¹⁸ Máis exactamente: *descompor* denota o proceso na súa “verbalidade” común; *dar uma descompostura* cuantifica o proceso e concretízao.

artificialmente; pois no fondo pertencen ó mesmo problema, é dicir, non se levan a cabo independentemente unha da outra.

A investigación das expresións idiomáticas, así tratada, busca levar luz a tan importante e tan común separación que se fai entre os contextos lingüísticos libres e fixados; pois esa separación é frutífera como axioma de explicación pero continúa sendo escura na súa axiomática.

O estudo das expresións idiomáticas analiza o problema de ata qué punto os vínculos (“bounds forms”) irregulares ou fixos, por definición ou de por sí non explicables con conceptos, poderían, non obstante, ser explicados dalgún xeito. Este estudo sitúase nun nivel de transición desde a prelóxica ó campo da lóxica da lingua.

3.2.1. Na segunda parte do noso capítulo analítico ocupámonos das imaxes que forman unha unidade. Todo un conxunto desas imaxes baséase, como vimos, nunha estrutura xeométrica, pero, en contraposición ós conxuntos idiomáticos onde esta estrutura por norma está presente¹⁹ só ó comezo ou témola que deducir do noso coñecemento do significado dos constituíntes, nas imaxes que forman unha unidade está máis ou menos patente. Outra parte das imaxes que forman unha unidade, en cambio, non se pode organizar segundo tal estrutura xeométrica, así como tamén numerosas unidades non idiomáticas nas que non se desenvolve tal estrutura. Recoñécese nisto que a descrición xeométrica dos fenómenos lingüísticos, en realidade a posibilidade de representalos a través destes modelos, ten os seus límites. A lingua é máis ca xeometría, matemáticas ou calquera outra ciencia; é unha das condicións que a fan posible.

As imaxes lingüísticas ante todo implican que se di A e se pensa B. Cada signo, así como cada signo lingüístico, reférese a outra cousa (referencia). O significado non se atopa no signo –como se le a miúdo erroneamente: o significado indícase a través do signo (lingüístico) entre aquilo que se di (co signo) e aquilo que se pensa que é indicado polo signo, que quere dicir o signo; hai un salto e isto fixa xustamente a (ou mellor, un momento da intencionalidade da lingua), que non é outra cousa cá forma lingüística ou trasladada pola lingua da intencionalidade do pensamento. De aí que cada expresión, cada xesto, cada cadro, cada escultura, cada peza musical “reflecta” a intencionalidade –segundo a forma específica da expresión do pensamento. Pois a intencionalidade é sempre idéntica pero exprésase dun xeito diferente nas distintas “modalidades de expresión” só expresándoo dun xeito é posible traducir o que se quere dicir cunha forma, por exemplo unha peza musical, cara a outra forma, por exemplo unha pintura ou un texto escrito, o que quere dicir a lingua articulada. O home como ser dotado de pensamento, fala de distintas maneiras referíndose ó mesmo. Por este motivo é posible traducir dunha lingua articulada a outra lingua. “Expresión” e “intencionalidade” son os fenómenos fundamentais últimos na terminoloxía de Goethe: fenómenos primarios (“*Urphänomene*”) As imaxes ilustran este salto de maneira explícita: falar “con imaxes” torna a intencionalidade do espírito manifesta –imaxe entendida aquí no seu sentido máis xeral, isto é, non está limitada ó sentido da vista, está ligada a calquera figura de transposición (tropos). Por iso, a idiomática –entendida como a

¹⁹ Naturalmente poden estar unidos uniformemente nos conxuntos idiomáticos partes ou “grupos” de constituíntes (a través da transmisión).

totalidade das imaxes creadas por unha determinada lingua, unha totalidade de imaxes, polo tanto cristalizada, lexicalizada nesta lingua (e a análise desta totalidade) é en última análise: unha determinada lingua vista como órgano, instrumento, forma de se expresar do espírito na lingua. Ou dito doutra maneira: a lingua mostra, a través da idiomática, a súa natureza intencional; a idiomática é o símbolo da linguaxe, que é a facultade do home (como ser dotado de raciocinio) de falar (do xeito máis variado), isto é, de realizar a súa intención de se expresar, ó nivel dunha determinada lingua. Ei-lo verdadeiro motivo polo que, en tódolos tempos e en tódolos pobos, houbo tantas persoas que amosaron interese polas imaxes realizadas na lingua e polo tanto pola idiomática.

Temos aquí tamén a razón da íntima unión entre a idiomática e a arte: a imaxe é un fenómeno eminentemente estético; aínda antes de ser posible comprender e analizar unha lingua –calquera lingua, non só a lingua articulada– con lóxica é estética: o nivel estético situase “detrás de” ou debaixo do nivel lóxico.

Toda lingua é, esencialmente, metafórica²⁰ ou “expresión en imaxes”.

3.2.2. Posto que a imaxe explica a esencia da lingua, vólvese tamén máis explícito có signo lingüístico non idiomático, o feito de que falar só ten sentido nun contexto. **As imaxes veñen dun contexto determinado e remiten a outro contexto determinado.**

Falar, como un fenómeno ligado a un contexto implica (polo menos) os seguintes factores: o falante, o oínte (que pode chegar a ser a “mesma” persoa có falante –no caso do monólogo), a “cousa” (da que ou sobre a²¹ que se fala); a actitude que o falante ten ante a cousa e ante o oínte (“actitude do falante”, posiblemente tamén a actitude do oínte e ás veces tamén a actitude do suxeito da oración ou doutras “figuras” mencionadas ou comentadas no texto; normas, que guían ó falante, á cousa –e ó oínte); a situación na que se fala; o transfondo desa situación –cada situación ten a súa condición (“antecedente”); por último, o que pretende o falante (en todo e a través de todo é –a “organización” de todo) e finalmente o “motivo” e a “finalidade” de falar neste contexto e por causa deste contexto. E con isto voltamos á intencionalidade: un único movemento que vén dun fondo, isto é, ten a súa razón e ten unha finalidade, realizado nun contexto estruturado en que “encontran” a idealidade de espírito e a realidade das persoas concretas no seu mundo concreto, na súa situación específica. Falar –a fala que ten sentido– é ó mesmo tempo de natureza ideal e real, abstracta e concreta –a xeometría do motivo da finalidade e dos outros factores mostrounos (na nosa análise só a parte “abstracta”).

Todo isto ilustra (tamén) a imaxe das expresións idiomáticas –no plano da lingua cristalizada. Moi a miúdo hai un exemplo determinado para algo (sinédoque); reflicte como xa vimos, un determinado sector da vida ou da cultura e isto implica unha determinada actitude (“actitude do falante”; “expectación do oínte”) e unhas normas determinadas (“debería ser”/“ non debería ser”; “neutral nesta oposición”); ademais, existen

²⁰ “Metafórico” tomado no seu significado xenérico, fundamental, no que se pensa en tódalas figuras de transposición.

²¹ A principal diferenza entre “falar de” e “falar sobre” non se pode tratar aquí. O pensamento central da filosofía de Scheler, Heidegger e outros baséase nisto.

determinadas condicións (presuposicións) e determinadas consecuencias (como figura: metonimia) e axudan a recoñecer no contexto a razón e a finalidade que guían ó falante.

Posto que todo isto está aquí moito máis explícito ca nos signos non idiomáticos, a expresión idiomática e o contexto “teñen que” concordar correctamente –se o texto é coherente (se non o é, pode haber intencións determinadas: “variación” das imaxes, dos fraseoloxismos, ironía, etc.). O contexto axeitado para unha expresión idiomática xorde en certo modo desa expresión, do mesmo xeito que cada texto nace dunha idea.

A imaxe presenta unha acción, unha actividade no seu contorno, na que encaixan as “cousas” e as características dese contorno, que poden ser diversas accións ou características, diversos campos co seu contorno, así como diversas cousas; pero en cada caso son accións, sectores, cousas que no momento en que se creou a expresión (ou aínda estaba viva) estaban vivas, pois só “a vida, que vive” se manifesta en imaxes vivas (“imaxe” entendida outra vez no seu significado xenérico), que permanecen vivas e que se manteñen na comunidade lingüística en moitos casos durante séculos.

Ó mesmo tempo non teñen que coincidir, como xa vimos, a vida (primitiva) do tempo de formación da expresión e a vida –ou frecuencia– do uso máis tarde ou na actualidade: *über die Stränge schlagen* (pasarse da raia) úsase moito hoxe en alemán e, en cambio, o mundo dos tempos da orixe desta imaxe desapareceu en grande parte e é pouco coñecida hoxe; pola contra, o parafuso ten unha presenza constante no noso mundo técnico e malia a iso a expresión *die Schraube überdrehen* (pasarse de rosca) é rara.

3.2.3. As imaxes idiomáticas non só nos falan de actividades, cousas, costumes, etc. vivas, senón tamén de fenómenos absolutamente fundamentais: as continxencias e limitacións da vida e ó contrario, as perspectivas e posibilidades relativas a tódolos seres e acontecementos. E nós temos que lle dar un sentido se queremos entender “correctamente” as expresións, que aquí tamén son simbólicas: todo entendemento ten o seu grao e a súa dimensión; e quen quere entender “correctamente” o que alguén “manifesta” ten que ter a disposición e a vontade para iso.

Finalmente, o simbolismo do idiomático –como vimos en *übers Ziel hinausschießen, seine Rolle überziehen* e especialmente en *seine Karte überziehen*, é de natureza antropolóxica, reflicte a filosofía da vida. Poder, competición, xogo, funcións... O home é presentado como o que sempre foi e o que sempre será e, a pesar de todo, aquilo que só se comprende verdadeiramente se un ten unha “idea” sobre as “orixes” e as “fontes” das que nacen tódalas actividades e as condutas. Nos refráns, as máximas, as reflexións, as sentenzas e os ditos, as frases feitas e moitos outros, amósase detalladamente, na idiomática, inxustamente, moito menos: todas esas unidades son unha “escola da vida”. Non sen motivo infinidade de expresións idiomáticas son refráns, máximas, sentenzas, ditos “acurtados” e, ó revés, infinidade de refráns, máximas, sentenzas, ditos son expresións idiomáticas²² “alongadas”.

3.2.4. Pasamos agora desde o noso pequeno grupo de sinónimos ós dicionarios idiomáticos. Aquí partíramos do *Synonymik der deutschen Redensarten* (Dicionario de sinónimos de

²² Para isto consúltese por exemplo Sontheim (1972).

expresións alemás), do *Idiomatik deutsch-portugiesisch* (Dicionario Idiomático alemán-portugués) e do seu volume inverso.

Fagamos primeiro unha pequena observación metodolóxica: se as relacións de significado se correspondesen nunha relación de un a un, atoparíamos ó pasar na nosa busca de equivalentes da lingua (A) para a lingua (B); outra vez as mesmas expresións. Pero non é iso o que acontece, como xa se amosou. Mentres cada expresión é ó mesmo tempo de orde ideal e real, ó mesmo tempo ten un significado “xeral” baseado no mundo das ideas e está relacionado cun mundo concreto específico, transcende constantemente a súa ligazón a un contexto específico, para pasar a outros contextos – e aí ó “lembrarse” da súa orixe, quere voltar para atrás. Por exemplo, a tradución das expresións idiomáticas (tanto a tradución interlingual, dunha lingua noutra, como a intralingual) a substitución dunha expresión ou dun texto, máis ou menos longo, por outro que quere dici-lo mesmo; ó mesmo tempo, a posibilidade ou imposibilidade de tódalas traducións, así como o *traduttore=traditore* (“o tradutor é un traidor”) e a *tradución=interpretación* (traducir quere dicir interpretar) pois cada comprensión correcta exprésase sempre con palabras propias, é dicir, sempre con outras palabras. Falar de modo sempre idéntico (o “eterno retorno da semellanza”²³) sería a morte do espírito a través da morte da súa “forma de expresión” na “linguaxe”, é dicir, en tódalas linguas posibles –lingua articulada e outras; pois a vida é cambio, transformación.

Pero iso aquí non é o que máis nos interesa. Aquí do que se trata é dos dicionarios idiomáticos: non presentan só sectores específicos, non só particularidades seleccionadas; na medida en que tentan ser completos, reproducen o mundo completo da comunidade lingüística no espello das imaxes lexicalizadas: persoas de tódolos extractos, traballos e posicións, en tódalas súas condutas, con tódolos seus costumes, crenzas relixiosas, ilusións, normas, preferencias e aversións, xunto cos seus animais, plantas e as demais cousas que pertencen ó seu mundo²⁴.

O mundo das imaxes, como xa vimos, vén do pasado, reflicte a tradición; o seu uso hoxe reflicte as necesidades e demandas do noso mundo actual. Un dicionario idiomático ó mesmo tempo é, por isto, o espello dunha cultura, como un espello da historia desa cultura; cultura e historia cultural interligadas e isto todo na súa dialéctica. Indiquei²⁵ noutro lugar que sería moi instrutivo se nun dicionario idiomático se explicase o significado de cada expresión con dous exemplos: un exemplo que nace case do significado da expresión, como se amosou arriba; e outro exemplo no que o falante ve as ideas completamente diferentes de xeito que posiblemente modifique incluso a expresión no seu significado (e quizais tamén na súa forma). A relación de ámbolos exemplos con outros conduciría á realidade e á potencialidade, é dicir, a esfera do significado e a súa transcendencia constante a (novas) formulacións. É lamentable que a extensión dos dicionarios non permita, habitualmente, seguir este método. Non obstante, hoxe temos unha certa compensación para esta falta: un usuario interesado no dicionario consegue encontrar, relativamente rápido coa axuda dos novos medios técnicos, especialmente do ordenador, referencias para unha expresión dada.

²³ En referencia a Nietzsche.

²⁴ Na introdución do *Diccionario Idiomático* procurei facer un pequeno resumo sobre o tratado aquí arriba.

²⁵ No prólogo do dicionario idiomático bilingüe.

Se ten no dicionario un contexto que exemplifica ben o significado da expresión é pouco probable que se deixe desorientar por referencias que “xogan” coa expresión, dándolle significados novos, ou ata as usan de xeito incorrecto.

3.2.5. Vexamos agora a situación do galego e o traballo de tantos anos para a documentación viva do estado actual da lingua e a súa historia. Supoñamos que partimos de expresións non galegas, por exemplo, de expresións alemás e para esas expresións temos tanto un contexto creado que exemplifica o seu significado e ó mesmo tempo outros documentos; temos tamén os seus equivalentes portugueses, casteláns, franceses e ingleses; non faltan, entón, suxestións para obter unha equivalencia óptima en galego, suxestións nas que ó mesmo tempo aparecen reflectidos o noso mundo moderno, a través do significado de todas estas expresións, e o mundo da tradición, a través de imaxes moi diferentes, que expresan o mesmo. O falante galego que queira dicir ou teña que dicir na súa lingua o que expresa a expresión de partida alemá e os seus equivalentes noutras linguas vai transpor ese contexto para o seu “mundo de hoxe”, atopando así en galego unha expresión correcta e adecuada.

Pero o falante galego que coñece a documentación sobre a súa lingua e sabe utilizala, vai procurar expresións convenientes xa documentadas cunha perspectiva ó mesmo tempo histórica e actual. Consultamos agora o *Synonymik (Diccionario de sinónimos)*. Este ofrece para cada expresión de partida alemá outras expresións con significado igual ou semellante (“sinonimia!”) e para todos eses sinónimos (en sentido estrito ou amplo) temos as correspondencias noutras linguas: tanto a tradución “espontánea” en galego como tamén a investigación na documentación hanse beneficiar ó máximo da coordinación das expresións sinónimas coas expresións encontradas na documentación.

O resultado de tal traballo sería que o galego tería conseguido superar o seu primeiro bautismo de fogo idiomático ante a modernidade.

O segundo –e “importante”– bautismo de fogo idiomático e lingüístico conséguese cando se consegue construír para tódalas expresións galegas exemplos contextuais actuais e convincentes tanto para os equivalentes que se crearon como para as expresións atopadas na documentación. Constituiría iso unha base sólida para a fraseoloxía galega. Poderíase seguir tamén unha perspectiva actual e unha histórica. Seguindo este camiño, poderíase crear un dicionario idiomático alemán-galego co seu inverso galego-alemán. Lingua e historia da lingua, cultura e historia da cultura, reflectidas ó mesmo tempo noutra lingua.

Ademais, o galego na súa fraseoloxía sería directamente comparable co castelán, co portugués e con tódalas outras linguas paralelas preparadas. Deste xeito, atoparía da maneira máis natural, unha saída a certos inconvenientes relacionados coa súa xeografía e a súa historia. Lingüísticamente sería por unha vez do máis grande interese: as análises idiomáticas partindo dos principios máis diferentes poderíanse levar a cabo cun obxectivo fixado: atopar a lingua como un todo. Así, a nosa investigación presentada na primeira parte deste artigo podería fornecer tamén un novo principio metodolóxico para analizar a “base xeométrica” da idiomática galega.

Pero por outro lado, tal proxecto sería con seguridade ó mesmo tempo histórica, cultural e politicamente “*eine Karte, die sticht*” (un triunfo seguro).

Non se debe “*die Karte überreizen*” (ir lonxe demais), isto xa o discutimos con todo detalle, pero tamén se debe un gardar de “*seine Karte nicht auszureizen*” (deixar pasa-la súa oportunidade).

Bibliografía

- ATHAIDE, Maria Francisca e QUEIROZ-PINTO DE, M. (2000): *A Estrutura semântica das Construcións com Verbo-suporte Preposicionadas do Português e do Alemão*. Dissertação de Doutoramento. Universidade de Coimbra, Coimbra.
- (2001): *Construções com Verbo-suporte (Funktionsverbgefüge) do Português e do Alemão*, cadernos do Cieg, nº 1, Coimbra.
- (2005): *Nomes Predicativos em Português e em Alemão. - Os Nomes Predicativos em Construições com Verbo-suporte Preposicionadas do Português e do Alemão*, Cadernos do CIEG nº 15, 2005, Coimbra.
- BARROSO, H. (1994): *O Aspecto verbal perifrástico em Português Contemporâneo. Visão funcional- sincrónica*. Porto Editora, Porto.
- (2006) *Para uma Gramática do Aspecto no Verbo Português*. U.M., Braga.
- COSERIU, E. (1976): *Das romanische Verbalsystem*. Niemeyer, Tübingen.
- GABEL, M. (1991): *Intentionalität des Geistes*. St. Benno-Verlag, Erfurt.
- GSELL, O. (1979): *Gegensatzrelationen im Wortschatz romanischer Sprachen. Untersuchungen zur lexikalischen Struktur des Französischen, Italienischen, Rumänischen und Spanischen*. Niemeyer, Tübingen.
- HATTRUP, D. (2004): *Carl Friedrich von Weizsäcker. Physiker und Philosoph*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- HEGER, Kl. (1967): “Temporale Deixis und Vorgangsqualität (Aspekt und Aktionsart)” en *Zeitschrift für Romanische Philologie* 83, 1967, 512 e pp. ss.
- HELBIG, G. (1979): “Probleme der Beschreibung von FvG im Deutschen” en *Deutsch als Fremdsprache*, caderno nº 5, 1979, 273 e pp.ss. Leipzig .
- HUIZINGA, J. (1956): *Homo Ludens. Vom Ursprung der Kultur im Spiel*. Reinbek bei Hamburg.
- KENISTON, H. (1926): “Verbal aspect in Spanish” en *Hispania* 19, 1926, 163 e pp.ss.
- DAVID, J. e MARTIN, R. (1980) *La Notion d'Aspect*, Recherches Linguistiques V, Paris.
- KOLLER, E. (2005): “Zur adjektivischen Graduierung und Komparation (am Beispiel des Deutschen und Portugiesischen)” en *Sprachwissenschaft*, vol. 30, caderno 3, 2005.
- POLENZ, P.V. (1963): *Funktionsverben im heutigen Deutsch. Sprache der rationalisierten Welt*. Pädagogischer Verlag Schwann, Düsseldorf.
- ROHRICH, L. (1973): *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. 2 volumes, Herder, Freiburg – Basel – Wien.
- SAPIR, E. (1976): “Grading, A study in semantics” en *Philosophy of Science* XI, 1994. (SAPIR, E. (1976) : « La gradation » en *Linguistique*, 1976, Ed. de Minuit, Paris).
- SCHEMANN, H. (1981) : *Das idiomatische Sprachzeichen. Untersuchung der Idiomatizitätsfaktoren anhand der Analyse portugiesischer Idioms und*

- ihrer deutschen Entsprechungen* (O signo lingüístico idiomático. Investigación dos factores da idiomaticidade com base na análise de expresións idiomáticas portuguesas e as suas equivalências alemãs). Tese de “Livre-Docência” (“Habilitation”), Niemeyer, Tübingen.
- SCHEMANN, H. e SCHEMANN-DIAS, L. (1979): *Dicionário Idiomático Português-Alemão. As expressões idiomáticas portuguesas, o seu uso no Brasil e os seus equivalentes alemães* (Portugiesisch-deutsche Idiomatik. Die portugiesischen Idiome, ihr Gebrauch in Brasilien und ihre deutschen Entsprechungen). Livraria Cruz e Niemeyer, Braga e Tübingen.
- (1982) *Die portugiesischen Verbalperiphrasen. Corpus und Analyse* (As perífrases verbais portuguesas. Corpus e análise). Niemeyer, Tübingen.
- SCHEMANN, H. (1993): *Deutsche Idiomatik. Die deutschen Redewendungen im Kontext* (A Idiomática alemã. As expressões idiomáticas alemãs no seu contexto). Klett, Stuttgart e Dresden.
- SCHEMANN, H., SCHEMANN-DIAS, L., AMORIM-BRAUM, L., HUNDERMARK-MARTINS, T. e COSTA, H. (2003): *IDIOMATIK deutsch-portugiesisch* (Dicionário Idiomático Alemão-Português). Klett, Stuttgart e Dresden.
- SCHEMANN, H. (1991): *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten* (Dicionário dos sinónimos das expressões idiomáticas alemãs). Klett, Stuttgart e Dresden.
- SCHEMANN, H. e DIAS, I. (2005): *IDIOMATIK portugiesisch-deutsch. – Umkehrband zur „IDIOMATIK Deutsch-Portugiesisch“* (Dicionário Idiomático Português-alemão. - Inversão do “Dicionário Idiomático Alemão-Português”). U.M., Braga.
- SCHEMANN, H. (2002): *Idiomatik und Anthropologie. „Bild“ und „Bedeutung“ in linguistischer, sprachgenetischer und philosophischer Perspektive* (Idiomática e antropologia. “Imagem” e “significação” numa perspectiva lingüística, filosófica e antropológica). Olms, Hildesheim-Zürich-New York.
- (2003) “*Kontext*“ – “*Bild*“ – *Idiomatische Synonymie*“ (“Contexto” – “imagem” – “sinónimia idiomática”). Olms, Hildesheim-Zürich-New York.
- (2005) “*Bild*“ – “*Sprachbild*“ – “*Weltbild*“ – “*Phantasiebild*“ ... - *Zur Natur des Bildes und seiner Beziehung zu Wort, Idee und Begriff* (“Imagem” – “imagem na língua” – “imagem/concepção do mundo” – “a imagem/o fantástico” ... - A imagem e a sua relação com a palavra, a ideia e a noção). Olms e U. M., Hildesheim-Zürich-New York e Braga.
- SCHWALL, U. (1991): *Aspektualität. Eine semantisch-funktionelle Kategorie*. Gunter Narr Verlag, Tübingen.

SONTHEIM, K. (1972): *Sprichwort, sprichwörtliche und metaphorische Redewendung. Synchronische und diachronische Studien zu semantisch-idiomatischen Konstruktionen im Englischen*. Friedrich-Alexander-Universität, Erlangen-Nürnberg (Als Manuskript gedruckt.).

